

90. YAŞI DOLAYISIYLA**PROF. DR. MEŞEDİHANIM SADULLAĞIZI NE'MET****Cengiz ALYILMAZ*****Özet**

Prof. Dr. Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET, Arap harfli Türk yazıtlarının dünyadaki en büyük uzmanlarından biridir. Nitekim Eski Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan coğrafyalardaki Arap harfli yazıtların büyük bölümünün epigrafik belgeleri bizzat Meşedihanım S. NE'MET tarafından gerçekleştirilmiş ve yayınlanmıştır.

Bu yazı 2014 yılında 90. yaşını kutlayan NE'MET'in çalışmalarına bir kez daha dikkat çekmek amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET, Arap harfli Türk yazıtları, epigrafik belgeleme.

**HENCE HER 90TH YEAR, PROF. DR. MEŞEDİHANIM
SADULLAĞIZI NE'MET****Abstract**

Prof. Dr. Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET is one of the big expert of Arabic lettered Turkish inscriptions in the world. Indeed, most of the epigraphic documentation of Arabic lettered inscriptions, in the borders of former Soviet Union, carried out and published by Meşedihanım S. NE'MET.

This article was written in order to call attention once again to studies of NE'MET who celebrate 90th year in 2014.

Keywords: Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET, Arabic lettered Turkish inscriptions, epigraphic documentation.

• Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET'in Öz geçmişi:¹

Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET, 05.01.1924 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'nün merkeze bağlı II. Zabrat köyünde dünyaya gelir.

NE'MET, on iki yaşında iken annesini ve babasını kaybeder. Sıkıntı içinde geçen ilk, orta ve lise öğreniminin ardından 1943 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Şarkşinaslık Fakültesinin Farsça Bölümüne girer. Her türlü yokluğa ve yoksulluğa rağmen 1948 yılında üniversiteden mezun olur.

NE'MET, 1949 yılında Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü Epigrafya Bölümüne asistan olarak girer.

* Prof. Dr.; Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, calyilmaz@gmail.com.

¹ Prof. Dr. Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET'in öz geçmişine ait bilgiler Cengiz ALYILMAZ tarafından yayınlanan "Prof. Dr. Meşedihanım NE'MET" başlıklı makaleden ve Prof. Dr. Meşedihanım NE'MET'in kendisi tarafından yayınlanan *Daşlaşan Sırların Sirdaşı* adlı kitaptan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Meşedihanım S. NE'MET, epigrafi (yazıt bilimi) alanında 1954 yılında uzman; 1968 yılında doktor; 1975 yılında doçent; 1989 yılında profesör olur.

NE'MET, 2001 yılında Azerbaycan Bilimler Akademisine üye olarak seçilir.

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, Arap harfli yazıtlarla ilgili birçok belgeleme yöntem ve tekniğinin hem teorisyeni hem de ilk uygulayıcısıdır.

Türkçe, Rusça, Farsça, Arapça, İngilizce ve Ermenice bilen Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, evli ve iki çocuk annesidir. Çocuklarından oğlu Fuat Guliyev AĞAKERİM iktisat profesörü, kızı Vefa GULİYEVA ise, tarih doçentidir.

• **Prof. Dr. Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET'in Eserleri:**

Meşedihanım S. NE'MET, Azerbaycan'ın yazıt bilimi alanında araştırma ve inceleme yapan en ciddi bilim insanlarının başında gelmektedir. O, Arap harfli yazıtlarla ilgili çalışmalarından dolayı bilim çevresinde "Daş Yaddaşların Baş Müellimesi" olarak anılmaktadır.

*foto: Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, Bakü'deki bir kitabenin önünde açıklama yaparken
(foto: Semra ALYILMAZ)*

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, yazıt bilimi alanında 18 kitap, 300 civarında da makale yazmıştır.

NE'MET'in büyük bölümü alan araştırmasına ve incelemesine dayanan kitaplarının ve makalelerinin her biri yazıt biliminin başvuru kaynakları olma özelliğine sahiptir.

NE'MET'in kitapları şunlardır:

- (N. RIZAYEV ile), *Nizameddin Mescidi*, Bakü, 1956.
- *Şirvan'ın XIV-XVI. esrler tarihinin öğrenilmesine dair (epigrafik abideler esasında)*, Bakü, 1959.
- *İzobrajeniya na memorialnix pamyatnikax XVI veka, sbyazannie s kultom ongonov*, Bakü, 1964.
- *Epigrafiçeskie pamyatniki i ix znaçenie v izuçenii sotsialno - ekonomiçeskoj istorii Azerbaydjana (XIV- XIX vv.)*, Bakü, 1968.
- *Memorial'nie Pamyatniki Azerbaydjana*, Bakü, 1981.
- (GASIMOV ile birlikte), *Balegen Rayonunun Be'zi Epigrafik Abideleri (XVIII-XIX Esrler)*, Bakü, 1982.
- *Epigrafiçeskie pamyatniki Azerbaydjana*, Bakü - Moskova, 1985.
- *Esrlerin Daş Yaddaşı*, Bakü, 1987.
- *Korpus Epigrafiçeskix Pamyatnikov Azerbaydjana Arabo-Perso-Tyurkoyazıçnie nadpisi Baku i Apşerona XI - naçala XX veka. I*, Bakü, 1991.
- *Epigrafiçeskie Pamyatniki Azerbaydjana Epoxi Nizami*, Bakü, 1991.
- *Azerbaycanda Pirlər Azerbaycanda Pirlər (Sosial - İdeoloji, İktisadi - Siyasi Merkezler)*, Bakü, 1992.
- *Epigrafiçeskie Pamyatniki Gyandji*, Bakü, 1991.
- *Korpus Epigrafiçeskih Pamyatnikov Azerbaydjana I Arabo-Perso-Tyukoyazıçnie Nadpisi Baku - Apşerona (XI vek – naçalo XX. veka)*, Bakü, 2001.
- *Korpus Epigrafiçeskih Pamyatnikov Azerbaydjana II Arabo-Perso-Tyurkoyazıçnie nadpisi Şeki i Zagatala Zoni (XIV vek - naçalo XX veka)*, Bakü, 2001.
- *Korpus Epigrafiçeskih Pamyatnikov Azerbaydjana III Arabo-Perso-Tyukoyazıçnie Nadpisi Nahçivanskoy Avtonomnoy Respubliki (VIII - XX. veka)*, Bakü, 2001.
- *Hicran Derdi*, Bakü, 2001.
- *Korpus Epigrafiçeskih Pamyatnikov Azerbaydjana IV Arabo-Perso-Tyukoyazıçnie Nadpisi Kuba-Haçmaz zonu i Yujnogo Dagestana (VIII – naçalo XX. vv.)*, Bakü, 2008.
- *Daşlaşan Sirlərin Sirdaşı*, Bakü, 2009.

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET'in yayınlanmayı bekleyen kitaplarının sayısı yayınlanmış kitaplarının sayısından daha fazladır.

Bilim insanlarının en büyük çaresizliği uğruna ömür tükettikleri, eşlerini, çocuklarını, sevdiklerini feda ettikleri eserlerinin zamanında yayınlanmamış olmasıdır.

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET'in kitaplarının büyük bölümü masrafları bizzat kendisi tarafından ödenerek yayınlanmıştır. Oysa onun kitaplarının ilgili kurum ve kuruluşlar (Azerbaycan Bilimler Akademisi, Türk Akademisi, TÜRKSOY, TİKA, TTK, TDK, Yunus Emre Enstitüsü, Atatürk Araştırma Merkezi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı...) tarafından çok dilli olarak yayınlanması beklenirdi.

NE'MET, kitaplarının yayınlanmayışından duyduğu üzüntüyü "Sirdaş Oldum" başlıklı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*Ömür boyu gelemle sırdaş oldum,
Hem gelemle hem kağızla gardaş oldum.
Zaman meni döndermiş öz ilgarımdan,
Bedende ürek vurarken men daş oldum.*

*Meni menden ayırmışdır zalım zaman,
Elmin elinden almışdır zalım zaman.
Çalışıram, çırpınıram Hagg'i tapam,
İmkân vermir, amansızdır zalım zaman.*

*Aliminse ger yazdığı getmir çapa,
Bar vermezse zehmet nece Hagg'i tapa.
Bir tendirde od - alovdan köz yoh ise,
Çörekçinin eli gelmez çörek yapa (Ne'met, 2001: 31).*

Kitaplar NE'MET'in yalnızlığını, yorgunluğunu giderdiği ve vefasızlardan kaçıp sığındığı bir limandır:

*Meşeggetli heyat meni yoranda,
Hem tufanda hem garda hem boranda,
Mene düzgün yol gösterib mayagtek,
Ümmanlardan, asimandan kitablar.*

*Yalgız günler ferağ meni sıhanda,
Yahşı dostum etibarsız çıhanda,
Gohum-gardaş kec-kec dönüb bahanda,
Arha-dayag olmuş mene kitablar,
Derya kimi tükenmezdir kitablar (Ne'met, 2009: 23).*

Onu en mutlu eden şey de kitaplarının yayınlanmasıdır:

*İntizarın daşın tamam atmışam men,
En mügeddes kâm, arzuma çatmışam men.
Kitaplarım çapdan çıhib, ele bil ki,
Gocaman dağa bir heykel yapmışam men (Ne'met, 2001: 67).*

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET'in yayınlanmayı bekleyen kitaplarından biri de *Garabağın Epigrafik Abideleri* adını taşımaktadır. Bilindiği üzere Ermeniler, tarihî Türk yurdu / Azerbaycan toprağı Karabağ'ı işgal etmiş; Hocalı'da da katliam yapmışlardır. Buna rağmen

Ermeniler, Azerbaycan'ı ve Türkiye'yi dünya kamuoyu önünde zor duruma düşürmek için 1915 yılında yaşanan tehcir hadisesini soykırım gibi göstermeye çalışmakta ve soykırım iddialarını sürekli gündemde tutarak toprak talebinde bulunmaktadır.² Mevcut durum NE'MET'in epigrafik bilgi, bulgu ve belgelerden hareketle Karabağ'ın binlerce yıllık Türk yurdu olduğunu ispat ettiği *Garabağın Epigrafik Abideleri* adlı kitabının ve konuyla makalelerinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

• **Şaire Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET:**

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, bir bilim insanı olmanın yanında hem aruzla hem hece ölçüsüyle hem de serbest tarzda şiirler yazan Azerbaycanlı kadın şairler arasında da yer almaktadır. O şiirlerini *Hicran Derdi* adlı kitapta toplamıştır. NE'MET'in birkaç şiirini ilgililerinin istifadesine sunmak yararlı olacaktır:

*Ömrüm boyu oldum yoldaş geleme,
Dedim, gurban her şey sırdaş geleme.
Ahdarışlar çekdi, apardı meni
Hemdem etdi yazılı daş, geleme.*

*Yazılı daş esir etmişdir meni,
Kitaplarım onlar gözleyir meni
Babalardan miras galmışlar sanki
Halga tanıtıran onlardır meni*

*Ohu deyir, ohu ayrılma bizden,
Her an heber verir keçmişimizden.
Veten torpağındaki izimizden
Yazılmayan tarihimizden onlar.*

*Gulağıma çatır, nadanlar deyir,
“Gebir daşı bize heç ne vermeyir”
Bilmez babaların öyüdleridir.
Daş salname hökmü, get'i bilmeyir.*

*Azerbaycan torpağı bütövlüyün
Sübut eden en tutarlı delil! Öyün!
“Bu torpagda benim babam yatmış,
Seninki yoh, nemert” deyin!..*

*Daş salname deyil tekçe mezar daşı,
Vegfname, hökm kimi senedlerin çohdur yaşı.
Müstegillik, istiglale sesler onlar
Bilmelidir her bir ölke vetandaşı (Ne'met, 2001: 33-34).*

² Ermeni diasporasının tehcir hadisesininin 100. yıl dönümü dolayısıyla 2015 yılını eylem yılı ilan ettiğini ve olağanüstü bir şekilde hazırlıklar yaptığını belirtmek gerekir.

*Hezin hezin ahma Araz,
Kor, peşiman bahma Araz,
Ayrı saldın eli elden,
Yandıraban, yahma Araz.*

*Hezin hezin aharam men,
Kor, peşiman baharam men.
Men mi saldım ayrılığı,
Yanıban hem yaharam men.*

*Elin elimden üzme, Araz,
Ayrılığa dözme, Araz,
Göz yaşını inciler tek,
Boynumuza düzme, Araz.*

*Elin elimden üzerem men,
Ayrılığa dözerem men,
Hudaferin kemerimdir,
Gelin gedin gözlerem men.*

*O taydasan arkadaşım,
Anam, bacım, gan gardaşım,
Haraydayam illerdir ki,
Atam belke hicran daşın.*

*Bahma, kükre, kişne Araz,
Geç dünyanın işine Araz,
Ayrılığı ne sen, ne men,
Saldı yadlar, kişne Araz.*

*Elini ver keçim Araz,
Bol suyundan içim Araz,
Baki-Tebriz nisgilini
Lap kökünden biçim, Araz (Ne'met, 2001: 27).*

*Sakiye galmaz imiş bu söhbet baki,
Meyi gülğün içelim, badeyi cennet baki.*

*Habda almış idim busi lebi cananı
Cam damağında dehi şimdi o lezzet baki.*

*Meni öldürdü ferağın, meded et, deste yetiş,
Hele bir pare dehi tende heraret baki.*

*Ağlamazdım bu geder zar u zebun olduğuma,
Gala bir pare gemin çekmeye taget baki.*

*Sebrimiz yetdi fenaya, dehi hesret baki,
Hikmet et vesline kim galmaya firget baki (Ne'met, 2001: 9).*

*Var idim izim galdı
Od idim közüm galdı.
Esrin daş yaddaşında
Menim de sözüm galdı (Ne'met, 2009: 5).*

- **Prof. Dr. Meşedihanım Sadullahgızı NE'MET'in 90. Yaşı:**

Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, (ilgili bölümde de belirtildiği üzere) 05.01.1924 tarihinde dünyaya gelmiştir. 2014 yılı da onun 90. yaşını yaşadığı yıl olmuştur. Ömrünü Arap harfli Türk yazıtlarının çözümlenmesine, Türk dilinin, tarihinin, kültürünün ölümsüzlük eserlerinin araştırılmasına ve incelenmesine adayan NE'MET için bugüne kadar ne yazık ki hiçbir anma programı düzenlenmemiştir. “*Esirlerin Daş Yaddaşlarının Sirdaş*”ına, “*Daşlaşan Sirlerin Sirdaşı*”na, “*Daş Yaddaşların Baş Müellimesi*”ne ... Azerbaycan'da, Türkiye'de veya Türk dünyasının herhangi bir coğrafyasında anma programı düzenlemek bir lütf değil; görev olarak algılanmalıdır. Şurası unutulmamalıdır ki: **insan** sözcüğünün yanına en çok yakışan kavram işaretlerinden biri “**vefa**”dır.

foto: Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET, Prof. Cengiz ALYILMAZ ile³
(foto: Semra ALYILMAZ)

Kaynaklar

- ALYILMAZ, C. (1997). Prof. Dr. Meşedihanım NE'MET, *Bilig Bilim ve Kültür Dergisi*, 5, 216-223.
- NE'MET, M. S. (2001). *Hicran Derdi*. Bakü.
- NE'MET, M. S. (2009). *Daşlaşan Sirlerin Sirdaşı*. Bakü.
- POLADOVA, M. (2008). Tanınmış Tarihçi Âlim, *Elm ve Heyat*, 2, 18-21.

³ Cengiz ALYILMAZ, 1989 yılında kendisini Bakü'ye davet eden Prof. Dr. Meşedihanım S. NE'MET ile tanışmış; ondan dersler alıp epigrafik belgeleme yöntem ve tekniklerini öğrenmiştir.